

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

*Հետազոտության թեման՝ Քննադատական մտածողությունը
պրոբլեմային ուսուցման գաղափարական
հիմքում*

Առարկան՝ Հասարակագիտություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Կարինե Նորիկի Վարդանյան

*Ուսումնական հաստատություն՝ Աբելյանի Վ. Համբարձումյանի
անվան N10 հիմնական դպրոց*

Երևան 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ-----	էջ 1
ԳԼՈՒԽ 1 ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ	
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ -----	էջ 2
ԳԼՈՒԽ 2 ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՍԱՂՄԵՐԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ-----	էջ 6
ԳԼՈՒԽ 3 ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ, ՖՈՒՆԿՑԻԱՆԵՐՆ ՈՒ ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԸ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆ ԿԻՐԱՌԵԼԻՍ	
ԳԼՈՒԽ 3.1 ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ -----	էջ 11
ԳԼՈՒԽ 3.2 ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿՈՆՏԵՔՍՏՈՒՄ-----	էջ 16
ԳԼՈՒԽ 3.3 ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՖՈՒՆԿՑԻԱՆԵՐԸ-----	էջ 20
ԳԼՈՒԽ 3.4 ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԸ-----	էջ 22
ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ-----	էջ 23
ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ-----	էջ 24

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Ներկա ուսումնասիրության առարկան է քննադատական մտածողությունը պրոբլեմային ուսուցման գաղափարական հիմքում, հնչեցվող հացը՝ Ինչպե՞ս է անրադառնում քննադատական մտածողությունը պրոբլեմային ուսուցման գործընթացի վրա:

Քննադատական մտածողություն կամ քննադատական դատողությունը փաստերը օբյեկտիվորեն վերլուծելու և արտացոլելու կարողություն է՝ ճշգրիտ դատողություն կամ կարծիք ստեղծելու համար: Չնայած տերմինի տարբեր սահմանումներ կան, դրանք բոլորը ներառում են իրականության քննությունը ռացիոնալ ձևով՝ որպես քննադատական մտածողության կարողության հիմնարար բաղադրիչ:

Մտածողության այս ձևը ինքնաբերաբար չի զարգանում ծննդյան հետ մեկտեղ, բայց պետք է կիրառվի, որպեսզի կարողանա օգտագործել այն: Այն զարգացնելու համար անհրաժեշտ է հաղթահարել մարդկանց որոշ բնածին հատկություններ, ինչպիսիք են egocentrism- ը և sociocentrism- ը:

Մյուս կողմից, քննադատական դատողություններ կազմելու ունակությունը բերում է բազմաթիվ օգուտների, ինչպիսիք են խնդիրները համակարգված լուծելը, գաղափարների քննադատական կապերը հասկանալը և իրականությունից ելնելով արժեքներ և համոզմունքներ ձևափոխելը: Իր մտածելակերպի շնորհիվ այս մտածելակերպի ուսումնասիրությունը հիմնարար է եղել հնագույն ժամանակներից:

Պրոբլեմը հունարեն բառ է, նշանակում է՝ խնդիր, առաջադրանք (առաջ նետված ինչ-որ բան): Արդի իմաստով պրոբլեմը տեսական կամ գործնական խնդիր է, որը պահանջում է լուծում: Պրոբլեմային խնդրի էությունը նրանում եղած անհայտն է, որի հայտնագործումը կապված է աշակերտի տրամաբանության, մտավոր գործունեություններ կատարելու ճանաչողական գործունեություն ծավալելու հետ:

Պրոբլեմային ուսուցման դասավանդման շրջանակներում ուսուցչի դերը իրական խնդիրներ առաջադրելն է, աշակերտի հետազոտությանն աջակցելը և նրա ուսումնասիրությունը քաջալերելը: Պրոբլեմային ուսուցման մեթոդի մոդելը հայտնի է նաև այլ անվանումներով, օրինակ՝ նախագծի վրա հիմնված դասավանդում, իսկական ուսումնառության կամ «խարսխված» ուսումնառություն:

Պրոբլեմային ուսուցման գերագույն նպատակը սովորողների քննադատական,

քննադատական մտածողության և ստեղծագործական գործունեության զարգացումն է, որը կարելի է իրականացնել պրոբլեմային խնդիրներ լուծելու, պրոբլեմային իրավիճակներ հաղթահարելումիջոցով:

Պրոբլեմային ուսուցման էությունը պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումն է, որն արթնացնում ու ակտիվացնում է սովորողների քննադատական մտածողությունը:

Աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երկու գլուխներից, եզրակացությունից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Առաջին գլխում՝ վերնագրված «Պրոբլեմային ուսուցման հիմնական հասկացություններ», ներկայացվում է պրոբլեմային ուսուցման գաղափարական հիմքերը մանկավարժության համատեքստում:

Իսկ երկրորդ գլխում՝ վերնագրված «Պրոբլեմային ուսուցման մեթոդիկան, ֆունկցիաներն ու մակարդակները» պրոբլեմային ուսուցման ֆունկցիաների և մակարդակների առանձնահատկությունները:

Մեր աշխատության նպատակն է վերհանել քննադատական մտածողության ազդեցությունը պրոբլեմային ուսուցման գործընթացում:

ԳԼՈՒԽ 1
ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ
ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅԱՆ ՄԵՉ

Քննադատական մտածողությունը հմտություն է, որը կարող է օգտագործվել շատ իրավիճակներում՝ իր բազմակողմանիության պատճառով. բայց հենց իրավիճակների և համատեքստերի լայնության պատճառով, որոնցում դա օգտակար է, գոյություն չունի այդ տերմինի համընդհանուր սահմանում:

Հետևաբար, քննադատական մտածողության շատ ուսանողներ կենտրոնանում են դրա բնութագրերը նկարագրելու վրա, այլ ոչ թե հստակ սահմանելով, թե դա ինչ է: Ավելի լավ հասկանալու համար, թե ինչ է քննադատական մտածողությունը, մենք կտեսնենք դրա յոթ ամենակարևոր հատկությունները:

Դա ողջամիտ է և բանական

Այն մարդը, ով օգտագործում է քննադատական մտածողություն, որոշում չի կայացնում և չի հենվում իր հույզերի վրա:

Ընդհակառակը, այն ի վիճակի է հավաքել տվյալներ, որոնք անհրաժեշտ են իրավիճակն ամբողջությամբ հասկանալու համար, այնուհետև վերլուծել դրանք՝ առավել քննադատական եզրակացություն անելու համար:

Հետևաբար, ցանկացած պատճառաբանություն, որը հիմնված է ոչ թե փաստերի, այլ զգացմունքների կամ կարծիքների վրա, չի կարող համարվել քննադատական մտածողություն:

Մտածկոտ է

Քննադատական մտածողության ակտ իրականացնելու համար բավական չէ, որ կարողանանք ռացիոնալ տվյալներ հավաքել և անտեսել հույզերը:

Սրան գումարած՝ քննադատական դատողություն ձևակերպել ցանկացող անձը պետք է կարողանա անդրադառնալ թեմային, այնպես, որ ապահովի, որ նրանք լիովին հասկանան, թե ինչ է կատարվում:

Թեմա հետազոտելու կամք է պահանջում

Այն անձը, ով հետաքրքրված չէ որոշակի թեմայով կամ իրավիճակով, երբեք չի կարողանա քննադատական մտածողության վարժություն անել դրա վերաբերյալ:

Դա այն պատճառով է, որ բոլոր տվյալները հավաքելու և դրանք անաչառ կերպով վերլուծելու համար հարկավոր է իսկապես ցանկանալ իմանալ, թե ինչ է կատարվում:

Այդ պատճառով քննադատական դատողություններ ձևակերպելու ունակ մարդիկ բնածին հետաքրքրասեր են կամ, որոշ առիթներով, սովորել են այն առաջացնել:

Մարդը պետք է կարողանա ինքնուրույն մտածել

Ընդունելով իրենց ստացած ողջ տեղեկատվությունը՝ մարդը երբեք չի կարողանա զարգացնել քննադատական մտածողության իր հմտությունները: Ընդհակառակը, դրան հասնելու ցանկություն ունեցողի համար նա պետք է կարողանա վերլուծել իր ստացած բոլոր կարծիքներն ու փաստերը՝ ճշմարիտը տարանջատելու համար: Նույն պատճառով, այն մարդը, ով ունակ է քննադատական մտածողություն օգտագործել, հեշտությամբ չի մանիպուլյացվում: Միշտ մտորելով իր լսածի վրա, նա կկարողանա տարանջատել ճշմարտությունը ոչնչից:

Պահանջում է ստեղծագործական մտածողություն

Քանի որ նա չի կարող վստահել այն ամենին, ինչ լսում է, քննադատող մտածող մարդը պետք է կարողանա նոր լուծումներ գտնել տարբեր խնդիրների համար. այս կերպ դուք կարող եք առաջացնել ձեր սեփական պատասխանները, նույնիսկ եթե դեռ ոչ ոք չի գտել դրանք:

Դա պետք է լինի անկողմնակալ

Քննադատական դատողություններ առաջ բերելու ունակություն ունեցող անձը պետք է կարողանա ունկնդրել նույն իրադարձության բոլոր վարկածները՝ որոշելու համար, թե որն է իրականը:

Հետևաբար, դուք չեք կարող տարվել ձեր նախապաշարմունքներով կամ նախորդ կարծիքներով: Շեղված մտքերը տեղ չունեն այն մարդու մեջ, ով ցանկանում է տիրապետել այս հմտությանը:

Կենտրոնանում է գիտակցաբար որոշելու, թե ինչին հավատալ կամ անել

Ի տարբերություն շատ մարդկանց, ովքեր երբեք չեն ընտրում իրենց մտածելակերպը կամ գործելակերպը և պարզապես իրենց բաց են թողնում, քննադատական մտածողություն օգտագործելու ունակ մարդիկ գիտակցաբար անդրադառնում են իրենց կյանքի այս կարևոր կողմերի վրա:

Այս կերպ, մեծամասնության կարծիքով, տարվելու փոխարեն, նրանք կարողանում են ստեղծել իրենց սեփական ուղին և գտնել ճշմարտությունները, որոնք ուժի մեջ են իրենց համար:

ՉԼՈՒԽ 2

ՊՐՈՐԸԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՍԱՂՄԵՐԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Սոկրատեսը դեռևս մ.թ. 5-րդ դարումիր սաներին սովորեցնում էր տրամաբանորեն մտածել: Նրանցից պահանջում էր միայն ու միայն այդ ուղիով որոնել ու հայտնաբերել ճշմարտությունը: Ուսուցման ընթացքում կրառում էր «Սոկրատեսյան ինդուկցիա», «դեդուկցիա», «հեզնանք», «էվրիստիկական» մեթոդները, որոնք սերնդից-սերունդ փոխանցվելով հասել են մեզ:

Ավելի ուշ ժամանակներում (18-րդ դար) Ռուսոն (1712-1778) ուսուցման ընթացքում երեխաների համար ստեղծում էր այնպիսի իրավիճակներ, որ նրանք ստիպված կատարեն ճանաչողական գործողություններ:

Հ.Պեստալոցին (1746-1827), Ա.Դիստերվեզը (1790-1866) երեխաների ուսուցումն այնպես էր կազմակերպում, որ նրանք գիտելիքներն իրենք հայտնագործեն:Ահա այսպես են հանդես եկել պրոբլեմային ուսուցման առաջին սաղմերը, սակայն նրանցից ոչ մեկը ուսուցումը չի անվանել պրոբլեմային:

Պրոբլեմային ուսուցումը առաջին անգամ տեսականորեն ու գործնականորեն շատ թե քիչ մշակել է Ամերիկացի փիլիսոփա, մանկավարժ Ջոն Դյուին (1859-1952):Նա առաջարկեց ուսուցման բոլորովին նոր մոդել, որի միջոցով ուսուցիչը կարող է կազմակերպել սովորողների ուսումնական որոնողական գործունեությունը: Ըստ ուսուցման այդ նոր մոդելի երեխաներն ինքնուրույն էին լուծում ուսուցման ընթացքում առաջացած դժվարությունները,հայտնագործում իրենց կողմից որոնվող գիտելիքները:Այսպիսով նրանք սովորում էին առաջադրել խնդիրներ և գտնել դրանց լուծման ուղիները, ինչպես նաև կիրառել յուրացրած գիտելիքները:Այսպիսի ուսուցումը Ջ.Դյուին անվանեց պատրաստման (делание) միջոց:

Նոր ժամանակներում պրոբլեմային ուսուցման տեսությունը և պրակտիկան մշակեցին ռուս գիտնականներ Ա.Մ. Մատյուշկինը,Մ.Ի.Մախմուտովը, Տ.Վ.Կուդրյավցևը, լեհ գիտնական Վ.Օկոնը և ուրիշներ:

Պրոբլեմային է կոչվում այն ուսուցումը, որի ընթացքում աշակերտները, ուսուցչի ղեկավարությամբ, իրենց ունեցած գիտելիքների հիման վրա լուծում են պրոբլեմային խնդիրներ,հաղթահարում պրոբլեմային իրավիճակներ,որոնում գործողության նոր եղանակներ,կարգավորում ու կողմնորոշում իրենց գործունեությունը,գործադրում պրոբլեմային

շարադրանքի, մասնակի որոնողական կամ էվրիստիկական հետազոտական մեթոդներ, ինքնուրույնաբար ձևակերպում իրենց մտահանգումներն ու եզրահանգումները, հասնում վերջնական նպատակի (այս բնորոշման հիմնավորումը տե՛ս Յու.Ա.Ամիրջանյանի «Պրոբլեմային ուսուցումը և ուսուցիչը» ,Եր.. 1985, «Ժամանակակից դիդակտիկա» ,Եր.. 1990):

Պրոբլեմային ուսուցման գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ ուսուցիչը կազմակերպում է սովորողների որոնողական գործունեությունը, որի միջոցով նրանք յուրացնում են նոր գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ, զարգացնում են իրենց քննադատական մտածողությունը, որոնողական ընդունակություններն ու հետազոտական ակտիվությունը, ձևավորում ստեղծագործական կարողություններ:

Պրոբլեմային ուսուցումն ունի այսպիսի կառուցվածք .

1. Պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծում. պրոբլեմի առաջադրում:
2. Ստեղծված իրավիճակի վերլուծություն, պրոբլեմային խնդրի առաջադրում, ձևակերպում:
3. Վարկածի առաջքաշում, դրա փորձարկում և արդյունքի ստուգում:
4. Պրոբլեմի լուծում, լուծման ճշտության ստուգում, պրոբլեմային իրավիճակի հաղթահարում:
5. Արդյունքների ամփոփում, ընդհանրացում, եզրակացությունների ձևակերպում:

Պրոբլեմային ուսուցման գերագույն նպատակը սովորողների քննադատական մտածողության և ստեղծագործական գործունեության զարգացումն է, որը կարելի է իրականացնել պրոբլեմային խնդիրներ լուծելու, պրոբլեմային իրավիճակներ հաղթահարելու միջոցով: Ուստի իզուր չեն հոգեբաններն ասում՝ պրոբլեմի օրինաչափությունները նաև մտածողության զարգացման օրինաչափություններն են և հակառակը: Պրոբլեմային ուսուցման էությունը պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումն է, որն արթնացնում ու ակտիվացնում է սովորողների մտածողական գործունեությունը: Այն ընձեռնում է ստեղծված իրավիճակը գիտակցելու, առաջադրված խնդրում եղած հակասությունները հայտնաբերելը, անհայտը որոնելու, ունեցած գիտելիքները փորձարկելու, վարկածներ առաջ քաշելու, գործողության նոր եղանակներ հայտնաբերելու, պրոբլեմը լուծելու, իրավիճակը հաղթահարելու, վերջնական նպատակի հասնելու հնարավորություն:

Ուսուցման այս ձևն ունի մի շարք առավելություններ.

ա) զարգացնում է սովորողների քննադատական, դիալեկտիկական մտածողությունը,

բ) ուսումնական նյութը դարձնում է ապացուցելի և այլևս ոչ մի կասկած չի հարուցում,

գ) ուսուցման գործընթացը դարձնում է հուզական,

դ) ընձեռում է միջառարկայական, միջգիտական կապերից օգտվելու հնարավորություն,

ե) ձեռք բերված գիտելիքները երկար ժամանակ մտապահվում են,

զ) ինտենսիվացնում է ուսուցումը և արագացնում նրա տեմպը, ինչպես նաև մեծանում է աշակերտների ինքնագործունեության շրջանակը, լայնացնում նրանց որոնողական հետազոտական աշխատանքներ կատարելու ոլորտը, գիտական մեթոդներին:

Պրոբլեմային ուսուցման հիմնական հասկացություններից են՝ ուսումնական պրոբլեմը, պրոբլեմային հարցը և պրոբլեմային իրավիճակը:

Ուսուցման գործընթացում պրոբլեմային խնդիրը իրագործում է որոնելի անհայտի բացահայտման ֆունկցիա: Նպաստում է գործունեությունների նոր եղանակներ, նոր գիտելիքներ հայտնագործելուն, հանդես է գալիս քննադատական, հոգեբանական հակասությունների ձևով: Սովորական խնդիրը և պրոբլեմային խնդիրը տարբեր հասկացություններ են: Պրոբլեմային խնդիրը ներառում է ենթապրոբլեմներ, պրոբլեմային հարցեր, առաջացնում շղթայական իրավիճակներ: Մինչդեռ սովորական խնդիրը գուրկ է նման հատկությունից: Պրոբլեմային խնդրում որոնելին այն անհայտն է, որի հայտնագործումից է կախված խնդրի լուծումը, ստեղծված պրոբլեմային իրավիճակի հաղթահարումը: Ուրեմն դժվար չէ հասկանալ, որ աշակերտի ստեղծագործական, քննադատական մտածողությունը զարգացնում է ոչ թե սովորական խնդիրը, այլ պրոբլեմային խնդիրը:

Պրոբլեմային խնդիր հասկացությունը կարելի է ձևակերպել այսպես. պրոբլեմային խնդիրը որոնելի անհայտից բխող ենթապրոբլեմների ու պրոբլեմային հարցերի համակցությունն է, դրանց ամբողջականությունը կամ միագումարությունը, որն առաջացնում է պրոբլեմային իրավիճակներ: Պրոբլեմային հարց. պրոբլեմային է կոչվում այն հարցը, որը առաջացնում է ճանաչողական դժվարություն: Եթե հարցի պատասխանը չի պարունակում նոր գիտելիքներ կամ որոնելի անհայտ, ապա այդպիսի հարցը պրոբլեմային չէ: Օրինակ՝ « Որտե՞ղ է գտնվում Փարիզը», « Ե՞րբ է տեղի ունեցել Ավարայրի ճակատամարտը»: Նման հարցերը սովորական հարցեր են, բայց ոչ պրոբլեմային, մինչդեռ պրոբլեմային հարցը ստիպում է աշակերտին գիտակցել և ընդունել նրանից առաջացած պրոբլեմային իրավիճակը, որոնել գործողության նոր եղանակներ, «հանտնագործել» նոր գիտելիքներ՝ հարցում եղած անհայտը որոնելու համար: Ուրեմն պրոբլեմային է այն հարցը, որի պատասխանը աշակերտի գիտելիքներում չկա և ոչ էլ առկա է ինֆորմացիայում: Նշանակում է՝ պրոբլեմային հարցը առաջացնում է դժվար կացություն,

պրոբլեմային իրավիճակ:

Բերենք մեկ օրինակ,ասենք թե պատմության ուսուցիչը 5-րդ դասարանում «Հին հույների առևտուրը և գաղութները » ուսումնական նյութից առաջադրում է մի այսպիսի հարց. «Ովքե՞ր էին շահագրգռված ուրիշի հողերը գավթելու մեջ »:

-Հարուստները , -պատասխանում են աշակերտները:

-Էլ ովքե՞ր, -հարցնում է ուսուցիչը:

-Գյուղացիները:

-Մի՞թե իրոք գյուղացիները:

Աշակերտները իսկույն չեն կարողանում պատասխանել: Առաջանում է պրոբլեմային իրավիճակ:Աշակերտները չեն կարողանում պատասխանել, որովհետև նրանց նախկին գիտելիքներում այն գաղափարն էր, որ գյուղացիները տիրող դասակարգին չէին պատկանում, ուստի չէին կարող մտածել ուրիշի հողերը գրավելու մասին: Սովորողների համար առաջանում է պրոբլեմային իրավիճակ: Ահա այսպիսի հարցն էլ (...«Մի՞թե,իրոք գյուղացիները») պրոբլեմային է: Նշանակում է պրոբլեմային հարցն իր պատասխանում պարունակում է նոր գիտելիք, կամ ինչպես ասում ենք ,որոնելի անհայտ:

Պրոբլեմային հարցի ճիշտ ձևակերպումը,առաջադրումը կախված է ուսուցչից, այսինքն՝ նա ընտրում է այնպիսի հարցեր, որոնց պատասխաններն անպայման պարունակեն որոնելի անհայտներ և պահանջեն որոնել գործողության նոր եղանակներ:

Պրոբլեմային իրավիճակը պրոբլեմային ուսուցման կենտրոնական օղակն է:Այն աշակերտների համար ստեղծված հոգեկան լարված պահն է, որը լի է հակասություններով:

Այդպիսի պահ է առաջանում այն ժամանակ,երբ տեսական կամ գործնական խնդիր լուծելիս աշակերտի ունեցած գիտելիքները չեն բավարարում, նա ընկնում է անելանելի վիճակի մեջ:

Այդպիսի վիճակը ընդունված է անվանել պրոբլեմային:

Պրոբլեմային իրավիճակն ունի օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ բնույթ: Երբ առկա է դժվարությունը, ասում ենք օբյեկտիվ, և ապա՝ եթե դժվարությունը կոնկրետ անձի(աշակերտի) համար է, ասում ենք սուբյեկտիվ:

Սուբյեկտից դուրս չկա և չի կարող լինել պրոբլեմային իրավիճակ:

Հոգեբան Ա.Մ Մատյուշկինը պրոբլեմային իրավիճակի հոգեբանական կառուցվածքում առանձնացնում է երեք բաղադրամաս՝

1. ճանաչողական պահանջմունք,որն արթնացնում է մարդու բանական գործունեությունը:
2. Անհայտ գիտելիքներին կամ գործողության եղանակներին տիրապետելու ձգտումը:

3. Մարդու բանական գործունեությունը, որը ներառում է նրա ստեղծագործական ընդունակությունները և անցյալի փորձը:

Այստեղից կարելի է եզրակացնել, որ պրոբլեմային իրավիճակը սովորողների հետաքրքրությունները շարժող հիմնական գործոնն է, նոր մտքերի զարթուցիչը՝ նոր պայմաններում: Երբ աշակերտին առաջադրվում է պրոբլեմային խնդիր, նա առաջին հերթին մտածում է գտնել գործողության նոր եղանակներ, համախմբում է իր ունեցած գիտելիքները, կարողությունները, դատում է տրամաբանում, առաջադրում արկածներ և այլն: Այս ամենը նրան հարկադրում է ստեղծված պրոբլեմային իրավիճակը: Ուստի իզուր չէր Ս. Լ. Ռուբինշտեյնն ասում, որ մտածողության սկիզբը պրոբլեմային իրավիճակի ծագումն է: Պրոբլեմային իրավիճակն առաջանում է ուսումնական նյութի տրամաբանությունից: Ուսումնական բոլոր նյութերը չէ որ կարող են ծառայել պրոբլեմային ուսուցմանը: Նշանակում է՝ պրոբլեմային իրավիճակի գլխավոր տարրը որոնելի անհայտ է... Քանի որ պրոբլեմային խնդիրը ներառում է ենթապրոբլեմներ, պրոբլեմային հարցերը առաջացնում են շղթայական իրավիճակներ, ապա փորձենք մեկ օրինակով ցույց տալ, որ դա իրոք այդպես է:

Դիցուք կրտսեր դպրոցականները ծանոթ են «նյութ», «ֆիզիկական մարմին հասկացություններին: Դասարանը կահավորված է համապատասխան հիմնական պարագաներով: Այստեղ կան ցուցապաստառներ, ինչպես նաև տարբեր ֆիզիկական մարմիններ՝ կազմված տարբեր նյութերից: Ուսուցիչը առաջարկում է աշակերտներին բերել օրինակներ տարբեր ֆիզիկական մարմինների վերաբերյալ, ինչպես նաև կիրառել ցուցապաստառները: Իսկ հետո «նյութ» հասկացությունից հարցնում է.

-Երեխաներ, ի՞նչ է ֆիզիկական մարմինը և նյութը:

-Աշակերտ,- գրիչ, մատիտ, տետր (ցույց է տալիս տվյալ առարկաները):

-Ուսուցիչ,- իսկ դրանք բույսի ի՞նչ նյութից են պատրաստված (երեխաները չեն պատասխանում, չգիտեն): Առաջանում է պրոբլեմային իրավիճակ: Դրանք նյութերն են:

Այժմ մոտեցիր սեղանին և ցույց տուր նյութը, որից պատրաստված է գրիչը, մատիտը և տետրը: Աշակերտը ցույց է տալիս դրանք:

-Լավ, իսկ այժմ ասա, նյութերի անունները:

-Աշակերտ,- գրիչը պատրաստված է պլաստմասայից, մատիտը՝ փայտից, տետրը՝ թղթից:

Օրինակ՝ կազմել երկկենցաղների պատմական (ֆիլոգենետիկ) ծառը:

Հարցին պատասխանելու համար աշակերտը պետք է իմանա երկկենցաղների կարգաբանությունը և հիշի յուրաքանչյուր կարգաբանական խմբին պատկանող ներկայացուցիչներին, այսինքն՝ կա երկկենցաղների մասին ունեցած գիտելիքների համակարգման խնդիր, այլ պարագայում գիտելիքների քառսից աշակերտը չի կարող գլուխ հանել և հասնել հարցի պատասխանին: Պրոբլեմային ուսուցման ժամանակ հարցադրման միջոցով ստեղծվում է պրոբլեմային իրավիճակ, երբ հարցի պատասխանը գտնելու համար աշակերտը հարկադրված է գործի դնել ունեցած գիտելիքները, փորձը, մտավոր կարողություններն ու հմտությունները:

Պրորբենային ուսուցման տեսությունը բավականին մանրամասն մշակված է եւ մանկավարժական գիտության մի բնագավառն է: Սակայն մինչ օրս էլ պրորբենային ուսուցման բնորոշման հարցում մանկավարժները միակարծիք չեն: Որոշ հեղինակներ այն համարում են ուսուցման նոր տիպ, մյուսները դիտում են որպես ուսուցման մեթոդ կամ էլ ուսուցման սկզբունք: Այնուամենայնիվ, մի հարցում նրանք համակարծիք են. պրորբենային ուսուցման հիմնական էլեմենտը պրորբենային իրավիճակների ստեղծումը եւ դրա հանգուցալուծումն է:

ԳԼՈՒԽ 3

ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ ՖՈՒՆԿՑԻՎՆԵՐՆ ՈՒ ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԸ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐԱՌՄԱՄԲ

Գլուխ 3.1 Քննադատական մտածողության հմտություններ

Քննադատական մտածելակերպն օգտագործելու ունակության համար մարդը պետք է տիրապետի մի շարք հիմնարար հմտությունների.

- Տեղյակ եղեք իրավիճակից՝ հայտնաբերելու այն խնդիրները, գաղափարները կամ իրավիճակները, որոնց վրա ցանկանում եք արտացոլվել:
- Հասկանալ խնդրի լուծման համար տվյալների գերակայության և կազմակերպման կարևորությունը:
- Կարողանալ համապատասխան տեղեկատվություն հավաքել՝ իրավիճակը հասկանալու համար:
- Հասկացեք հավաքված բոլոր տվյալները, նույնիսկ դրանք, որոնք թաքնված իմաստ ունեն:
- Տարբերակել իրական տեղեկատվությունը ոչնչից, խուսափելով նախապաշարմունքներից՝ երկու տեսակներն առանձնացնելու համար:
- Գտեք տրամաբանական փոխհարաբերություններ տարբեր տվյալների միջև այնպես, որ դրանք դասավորվեն համահունչ բացատրության մեջ:
- Եզրակացություններ և տրամաբանական ընդհանրացումներ արեք, ինչպես նաև կարող եք դրանք փորձության ենթարկել՝ ստուգելու դրանց ճշմարտացիությունը:
- Վերակազմակերպել իրենց սեփական համոզմունքները՝ հիմնվելով ժամանակի ընթացքում ձեռք բերված նոր փորձի և տեղեկատվության վրա:

Ինչի՞ համար են այդ հմտությունները:

Քննադատական մտածողության զարգացման միջոցով ձեռք բերված այս բոլոր հմտությունները կարող են օգտագործվել բազմաթիվ իրավիճակներում, ինչպես անձնական, այնպես էլ մասնագիտական կյանքում: Որոշ օրինակներ հետևյալն են.

- Շտապ օգնության բժիշկը կկարողանա որոշել, թե ինչ կարգով պետք է բուժվի հիվանդներին՝ ելնելով յուրաքանչյուր դեպքի բնութագրերից:

brickադապատագործը կկարողանա ընտրել լավագույն նյութերը՝ ձեր կատարած շինարարական աշխատանքների համար:

- Փաստաբանը կգտնի համապատասխան ռազմավարություն՝ որոշակի գործով զբաղվելու համար:

Քննադատական մտածելակերպի վերաբերմունք

Քննադատորեն մտածող դառնալը ենթադրում է գործընթաց. Ոչ միայն անհրաժեշտ է զարգացնել վերոհիշյալ հմտությունները, այլև պետք է ձեռք բերել այս հմտության հետ կապված մտածողության և վարքի ձևերը:

Իր գրքում Դարձեք քննադատող մտածող, արդյունաբերական ինժեներ և սոցիալական աշխատող Վենսան Ռուզիերոն նկարագրում է այն, ինչը նա անվանում է քննադատող մտածողի «չորս հզորացնող կեցվածք»: Դրանք են՝ խոնարհությունը, քննադատության համար բաց լինելը, ուրիշի հանդեպ հարգանքը և քրտնաջան աշխատելու պատրաստակամությունը:

Խոնարհություն

Անգամ լավագույն քննադատող մտածողները կարող են սխալ լինել իրենց դատողություններում: Երբ մարդը կարծում է, որ իրենք արդեն գիտեն ամեն ինչ թեմայի վերաբերյալ, նրանք այլևս բաց չեն նոր տեղեկատվության, քննադատության կամ գաղափարների համար:

Ուստի քննադատական դատողություններ կայացնելիս ընդունելու ամենակարևոր վերաբերմունքներից մեկը խոնարհությունն է: Այսպիսով, անձը կշարունակի դասեր քաղել իր հետ բախված բոլոր իրավիճակներից՝ կա՛մ ամրապնդելու իր նախորդ գաղափարները, կա՛մ փոխելու դրանք՝ հիմնվելով նոր գաղափարների վրա:

Քննադատության հանդեպ բացություն

Նույն պատճառով քննադատող մտածողը պետք է կարողանա ունկնդրել սեփական կարծիքի հակառակ կարծիքները:

Այնուամենայնիվ, դա չի նշանակում, որ դուք պետք է ընդունեք այն ամենը, ինչ ձեզ ասում են ուրիշները. Դուք պարզապես պետք է ինքներդ ձեզ բացեք ուրիշների հետադարձ կապի համար, նախքան որոշեք, թե իմաստ ունի՞ այն, ինչ ասում են, կամ անհրաժեշտ է այն մերժել:

Հարգանք մյուսների նկատմամբ

Չնայած շատ դեպքերում նրանց գաղափարներն ավելի վավեր կլինեն, քան մարդկանց մեծամասնությունը (հիմնականում այն պատճառով, որ նրանք ավելի շատ ժամանակ են ծախսել դրանց վրա մտորելու վրա), քննադատող մտածողը պետք է հարգի ուրիշներին՝ անկախ նրանից, թե ով է ճիշտ:

Նույնիսկ եթե համաձայն չեք դիմացինի տեսակետների հետ, նրանց նկատմամբ թշնամական վերաբերմունք որդեգրելը կվնասի ձեր քննադատական մտածելակերպին, ինչպես նաև ուրիշների հետ ձեր հարաբերություններին:

Աշխատելու պատրաստակամություն

Հասկանալով աշխարհի իրական գործելակերպը շատ կարևոր քայլ է, բայց դա միայն առաջինն է: Հետևաբար, երբ նա հստակեցնի իր գաղափարները, քննադատող մտածողը պետք է պատրաստ լինի գործողության միջոցով փորձության ենթարկել դրանք:

Այս իմաստով, նպատակին հասնելու համար հնարավոր լավագույն գործողությունների ծրագիրը անդրադարձնալը կօգնի դրան առավել արդյունավետորեն իրականացնել: ուստի քննադատական մտածողությունը և քրտնաջան աշխատանքը փոխադարձաբար ամրապնդող երկու հմտություններ են:

Ինչպե՞ս է զարգանում քննադատական մտածողությունը:

Ահա յոթ ռազմավարություն, որոնք կարող եք օգտագործել հենց հիմա՝ ձեր քննադատական մտածողության հմտությունները զարգացնելու համար:

Ուղղակի պարզ հարցեր տվեք

Երբ մենք սկսում ենք ուսումնասիրել մի թեմա, հեշտ է գերակշռել առկա տեղեկատվության քանակով: Սովորաբար մենք ուզում ենք ամեն ինչ միանգամից իմանալ, բայց եթե մեր հարցերը տեղին չեն, մենք կարող ենք դառնալ ավելորդ տեղեկատվության զոհ:

Դրանից խուսափելու համար և ձեր քննադատական մտածողության հմտությունները զարգացնելու համար սկսեք պարզ հարցեր տալ. Ի՞նչ գիտեք արդեն քննարկվող թեմայի շուրջ. Ի՞նչ եք ուզում սովորել: կա՞ որևէ առանձնահատկություն, որի մասին պետք է ավելին իմանալ: Որտեղի՞ց կարող եք տեղեկատվություն ստանալ:

Հարցականի տակ դրեք ամեն ինչ

Երբեմն այն, ինչ մենք, մեր կարծիքով, գիտենք, այնքան բարդ է, կամ տեղեկատվությունն այնքան խառն է, որ դժվար է տարանջատել այն, ինչը ճիշտ է և ոչ:

Ուստի, ցանկացած հարցի շուրջ ռացիոնալ մտածելու համար, առաջին բանը, որ մենք պետք է անենք, մեր ունեցածի հիմունքներն անցնելն է՝ որպես ճշմարիտ:

Դա անելու համար դուք ստիպված կլինեք համակարգված կասկածել այն ամենի մեջ, ինչը լավ էք համարել: Երբ հայտնաբերեք այնպիսի համոզմունք կամ միտք, որը չէք կարող պաշտպանել օբյեկտիվ և հեշտությամբ ստուգելի փաստերով, կատարեք ձեր ուսումնասիրությունը այդ թեմայի շուրջ, մինչև չկարողանաք հիմնավոր կարծիք կազմել դրա վերաբերյալ:

Ուշադրություն դարձրեք ձեր մտավոր գործընթացներին

Մեր միտքը ունակ է շատ սխրանքների, բայց անսխալական չէ: Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր հոգեբան Դանիել Կանեմանի խոսքով, երբ մենք ուսումնասիրում ենք տեղեկատվությունը, մեր ուղեղը մի շարք դյուրանցումներ է վերցնում՝ ավելի պարզ բացատրելու համար, թե ինչ է տեղի ունենում:

Այս մտքի գործընթացները կստիպեն ձեզ շատ տեղյակ լինել, թե ինչ է կատարվում ձեր մտքում, եթե ցանկանում եք զննել առկա տեղեկատվությունը՝ չտարվելով ձեր նախապաշարմունքներով կամ նախապաշարմունքներով:

Ռացիոնալ գնահատել առկա ապացույցները

Երբ ուսումնասիրում եք որոշակի խնդիր կամ թեմա, օբյեկտիվ լինելու վախից հարկավոր չէ խուսափել դրա վերաբերյալ տեղեկատվություն փնտրելուց:

Չնայած ճիշտ է, որ գրեթե ամեն ինչի համար գոյություն ունեն հակասական վկայություններ, քննադատական մտածողություն կիրառելու լավագույն միջոցներից մեկը թեմայի վերաբերյալ ամբողջ տեղեկատվության ուսումնասիրությունն է՝ փորձելով տարբերակել այն, ինչը վավեր է և ոչ:

Դա անելու համար, երբ հայտնվում եք նոր ապացույցների առաջ, ինքներդ ձեզ հարցրեք հետևյալը.

- Ո՞վ է հավաքել այս տեղեկատվությունը: Դա կարծիքի՞ է, թե՞ ընդհակառակը՝ դրանք ապացույցելի փաստեր են:

- Ինչպե՞ս են հավաքվել այս տվյալները: Գործընթացը հիմնված է գիտական մեթոդի վրա, կամ, ընդհակառակը, ավելի քիչ վճռական ապացույցներ են, ինչպիսիք են հարցումները կամ հարցազրույցները:

- Ի՞նչ մտադրություններ ունեին քննիչները: Դրանք կարո՞ղ էին ազդել ձեր ուսումնասիրությունների արդյունքների վրա:

Մտածեք ինքներդ

Վերջապես, երբեմն գտնված ապացույցները բավարար չեն խնդրի վերաբերյալ վերջնական կարծիք կազմելու համար: Այս պահերին որոշում կայացնելու համար ստիպված կլինեք լսել ձեր ողջամտությունը և ձեր նախորդ փորձը:

Օրինակ՝ սննդի ոլորտում կարծես թե շատ հակասական տվյալներ կան այն մասին, թե ինչն է առողջ, ինչը՝ ոչ: Այնուամենայնիվ, ըստ ձեր սեփական փորձի, ի՞նչն է ձեզ ավելի լավ զգում: Ինչպե՞ս եք ավելի առողջ և ավելի առողջ մարմին:

Քննադատական մտածողության իրական օրինակներ

Ստորև կտեսնենք առօրյա կյանքի տարբեր իրավիճակներ, որոնցում քննադատական մտածողության զարգացումը կարող է օգտակար լինել:

Տարբերակել ճշմարիտ լուրերը կեղծ լուրերից

Լրատվամիջոցները լի են կեղծ լուրերով, կիսաճշմարտություններով, քարոզչությամբ և հեռուստադիտողներին մոլորեցնելու համար ստեղծված տեղեկատվությամբ: Բայց չնայած մեզանից շատերը հավատում են, որ ի վիճակի ենք տարբերակել, թե ինչն է իրականից ոչին, վերջին հետազոտությունը պարզում է, որ դա այդպես չէ:

Ըստ Սթենֆորդի համալսարանի կողմից անցկացված ուսումնասիրության, հարցված դեռահասների 82% -ը ի վիճակի չեն տարբերակել իրական լուրը լրիվ սարքածից: Ընդհակառակը, նրանք հավատում էին այն ամենին, ինչ տեսնում էին լրատվամիջոցներում՝ առանց դրա մասին մտածելու:

Այս իրավիճակներում անհրաժեշտ է զարգացնել քննադատական մտածողության գործիքներ՝ խուսափելու կեղծ լուրերին հավատալուց, որոնք կարող են մեծացնել մեր ապատեղեկատվությունը:

Ընկերներդ միշտ ճիշտ են:

Դեռահասների մեկ այլ ամենամեծ խնդիրներից մեկը՝ նրանց տեղեկատու խմբում տեղավորվելու անհրաժեշտությունն է: Այս հզոր ցանկության պատճառով նրանցից շատերն ընդունում են այն ամենը, ինչ իրենց ընկերներն ասում են՝ առանց դրա վրա բանական մտածելու:

Սա կարող է հանգեցնել խնդիրների ամենատարբեր բնագավառներում՝ սկսած ձեր հարաբերություններից մինչև թմրանյութեր կամ ակոհոլ օգտագործելը:

Հետևաբար, իր քննադատական մտածողությունը զարգացնող դեռահասը շատ ավելի պաշտպանված կլինի, քան մնացածը՝ իր ռացիոնալության պակասի պատճառով առաջացած խնդիրների դեմ, երբ նա ընկերների հետ է:

3.2 ՊՐՈՔԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԵԹՈԴԻԿԱՆ

Մեթոդը հունարեն «մեթոդոս» բառն է, նշանակում է՝ ուղի, եղանակ:

Ուսուցման մեթոդները բազմաթիվ են ու բազմաբնույթ: Մանկավարժական վարպետություն ունեցող ուսուցիչն իր ուսումնական գործունեության ընթացքում իրենից անկախ կիրառում է այնպիսի մեթոդներ ու հնարներ, որոնք նույնիսկ մանկավարժությանը հայտնի չեն:

Մանկավարժության մեջ մեթոդը հասկացվում է մի կողմից որպես ուսուցչի, իսկ մյուս կողմից՝ որպես աշակերտի գործունեության եղանակ: Այլ կերպ ասած, մեթոդը փոխազդեցության, փոխգործողության եղանակ է, ուսուցչի և աշակերտի աշխատանքի առանձնահատկությունների արտահայտությունն ուսուցման գործընթացում:

Ուսուցման գործընթացում, բացի մեթոդից, կիրառվում է նաև հնարը, որը ուսուցման մեթոդի բաղկացուցիչ մասն է, նրա մի կողմը, տարրը: Յուրաքանչյուր մեթոդում կարելի է առանձնացնել բազմաթիվ հնարներ: Ուրեմն, մեթոդը՝ հնարների միագումար ամբողջությունն է: Ուսուցման գործընթացում մեթոդին կարող է փոխարինել հնարը, հնարին՝ մեթոդը: Բացի մեթոդից ու հնարից ուսուցման գործընթացում կիրառվում է նաև միջոցը: Մեթոդը, հնարը և միջոցը փոխկապակցված են:

Գոյություն ունեն ուսումնական մեթոդների դասակարգման տարբեր համակարգեր: Ուսուցման մեթոդների դասակարգմամբ զբաղվել է Բ.Վ.Վսեվյատսկին, մանկավարժ գիտնականներ Ա.Ն. Ալեքսյուկը և Ի.Դ. Զվերևը, Վ.Ֆ. Պալամարչուկը, Վ.Ի. Պալամարչուկը Ս.Գ. Շապավալենկոն և ուրիշներ:

Պրոբլեմային ուսուցման մեթոդը ժամանակակից դիդակտիկայում ուսուցման առաջավոր մեթոդներից մեկն է, քանի որ, ինչպես նշում է ժամանակակից հայ մանկավարժ Յու. Ա. Ամիրջանյանը, այններառում է մանկավարժական բազմաթիվ արժեքավոր մեթոդների ու հնարների օգտագործման հնարավորություններ, ենթադրում սովորողների ինքնուրույն մտածողության զարգացման լայն հեռանկարներ: Այդ մասին են վկայում պրոբլեմային ուսուցման հարցերին նվիրված՝ Ն. Գ. Դայրիի, Ա. Ն. Լեոնտևի, Ի. Յա. Լերների, Ա. Մ. Մատյուշկինի, Յու. Ա. Ամիրջանյանի և ուրիշների հետազոտությունները:

Պրոբլեմային ուսուցման էությունը, ինչպես իրավացիորեն նշում է Յու. Ա. Ամիրջանյանը, պրոբլեմային իրավիճակի ստեղծումն է: Այն պահին, երբ մասնակի որոնողական՝ էվրիստիկ գրույցի մեթոդը, առաջացնելով սովորողների զարմանքն ու տարակուսանքը, ավարտում է իր «առաքելությունը», այդ պահին առաջանում է մի իրավիճակ, որն ընդունված է անվանել պրոբլեմային:

Էվրիստիկ գրույցը արդիականացնում է սովորողների գիտելիքները, կատարում իր դերը՝ մեծացնելով նրանց հետաքրքրությունը տվյալ թեմայի նկատմամբ առաջացնելով անդունդ իմացածի և չիմացածի միջև ու, որ ամենակարևորն է, զարմանք: Ոչ մի առաջընթաց, հայտնագործություն առանց զարմանքի տեղի չի ունենում: Կարճ ասած՝ վերոհիշյալ օրինակում մեծ փիլիսոփան, գրուցելով աշակերտների հետ, «քարը գցում էր փոսը»՝ ավարտելով այդ կերպ էվրիստիկ մեթոդի առաքելությունը, որից հետո գործելու իրավունքը՝ էստաֆետը, փոխանցվում է մի այլ արդյունավետ մեթոդի, որը մանկավարժական գրականության մեջ կոչվում է պրոբլեմային ուսուցման մեթոդ:

Ըստ Յու. Ա. Ամիրջանյանի՝ զանազանվում են պրոբլեմային ուսուցման պրոբլեմային շարադրանքի, խթանող, մասնակի որոնողական կամ էվրիստիկական և հետազոտական առաջատար մեթոդներ և դրանց օժանդակող մեթոդներ՝ բացատրացուցադրական, վերարտադրողական, ծրագրավորված և այլն:

Չնայած պրոբլեմային ուսուցման մեթոդի գաղափարն իր ժամանակին արծարծվել է դեռևս Ժ. Ժ. Ռուսոյի կողմից, այնուամենայնիվ դրա գիտական մշակումը կատարվել է միայն 20-րդ դարի 60-ական թվականներից սկսած: Այդ տարիներին զուգահեռաբար ընթանում էին ուսուցման մի այլ արդյունավետ տեխնոլոգիայի՝ ծրագրավորված ուսուցման մեթոդական մշակման աշխատանքները: Եվ եթե

«ծրագրավորված ուսուցման հիմքում ընկած է ալգորիթմական, քննադատական մտածողության տեսակը, ապա պրոբլեմային ուսուցումը հիմնականում հենվում է ստեղծագործական, էվրիստիկ մտածողության վրա», - նշում է հայտնի մեթոդիստ Ն. Վ. Մետելսկին իր «Մաթեմատիկայի դիդակտիկա» ձեռնարկում: Հենց այդպիսի մտածողություն է պետք կիրառել ոչ ստանդարտ մաթեմատիկական խնդիրներ լուծելիս: Բացի դրանից՝ պրոբլեմային ուսուցումը շատ արդյունավետ է նաև մաթեմատիկական տեսությունների ուսումնասիրման ժամանակ, քանի որ այդ կերպ սովորողները ծանոթանում են նաև մաթեմատիկական գործունեությանը: Այստեղից հետևություն, որ «պրոբլեմային ուսուցումը հեռանկարում պետք է դառնա միջնակարգ դպրոցի մաթեմատիկայի ուսուցման հիմնական մեթոդներից մեկը», - նշում է Ն. Վ. Մետելսկին: Պրոբլեմային ուսուցման տեսության մշակմամբ զբաղվել են լեհ պրոֆեսոր Վ.Օկոնը, Ա. Մատյուշկինը, Ի. Յա. Լերները, Մ. Ն. Սկատկինը և ուրիշներ: Այդ տեսության կարևորագույն գաղափարները ուսումնական պրոբլեմի և պրոբլեմային իրավիճակի գաղափարներն են: Վերջինս բնութագրվում է որպես օբյեկտի և սուբյեկտի միջև մտավոր փոխազդեցության հատուկ տեսակ, որը ճանաչողական պահանջումներ է առաջացնում սուբյեկտի մոտ՝ մղելով նրան ձեռք բերել (բացահայտել կամ յուրացնել) նոր գիտելիքներ կամ գործունեության տեսակներ: Առանձնապես կարևոր է նշել, որ ճանաչման ենթակա օբյեկտը չնայած պետք է մշտապես գտնվի սուբյեկտի մտավոր կարողությունների սահմաններում, սակայն միաժամանակ առաջացնի որոշակի ինտելեկտուալ դժվարության հոգեվիճակ:

Ուսումնական մաթեմատիկական խնդիրը (հարցը) կարող է առաջացնել պրոբլեմային իրավիճակ հետևյալ երկու դեպքերում.

ա) եթե նրա պայմանի և պահանջի հարաբերակցության մեջ մասնակցում է մտածողության սուբյեկտը՝ մարդը,

2) եթե այդ մարդը նաև չգիտի, թե ինչպես լուծի տրված խնդիրը:

Բոլոր դեպքերում ցանկացած դժվարության խնդիրը կարող է առաջացնել պրոբլեմային իրավիճակ բոլոր նրանց համար, ովքեր դեռևս չգիտեն, թե ինչպես լուծել այն: Սակայն այդ նույն խնդիրը չի կարող պրոբլեմային լինել նրանց համար, ովքեր գիտեն լուծումը: Նույնիսկ անցած, բայց արդեն մոռացված նյութի վերարտադրության վերաբերյալ հարցը կարող է դառնալ պրոբլեմահարույց բոլոր նրանց համար, ովքեր ցանկություն են հայտնում դատողությունների միջոցով վերականգնելու հարցի ճիշտ պատասխանը, որն արդեն իրենց համար կարծես թե դառնում է նոր գիտելիք:

Ընդհանրապես պրոբլեմ ասելով՝ հասկացվում է խնդիր, որը ենթակա է լուծման, հետազոտման: Իր հերթին ուսումնական պրոբլեմի լուծման համար անհրաժեշտ են գիտությանն ու մարդկությանը հայտնի, բայց լուծողին՝ անհատին (աշակերտին) դեռևս անհայտ նոր գիտելիքներ, կարողություններ ու հմտություններ: Ուսումնական պրոբլեմը պրոբլեմային իրավիճակի այն բաղկացուցիչ տարրն է, որը առաջացրել է որոշակի դժվարություններ, տարակուսանք ու զարմանք, և որն էլ հենց սահմանվում, որոշակիացվում է պրոբլեմային իրավիճակի վերլուծության ընթացքում: Այստեղ ամենակարևորը պրոբլեմի արձանագրումն է, որի համար նախևառաջ անհրաժեշտ է ձևակերպել, որոշակիացնել առաջացած դժվարության բնույթը: Ընդհանրապես պրոբլեմ դնելը (արձանագրելը) մեթոդաբանությունում համարվում է քննադատական մտածողության առաջին փուլը: Հաճախ հենց այս փուլում էլ ծնվում է ուսումնական պրոբլեմի լուծման մասին առաջին վարկածը: Ակադեմիկոս Ն. Ն. Լուզինը գիտության ոլորտում նշված իրողությունը նկարագրում է հետևյալ կերպ. «Սովորաբար պրոբլեմի դրվածքից պարզ է դառնում նրա լուծման ուղու ընտրությունը, սակայն եթե պրոբլեմի դրվածքում նրա լուծման ուղու մասին որևէ ցուցում չի պարունակվում, ապա այդ պրոբլեմը թվում է անհուսալի և կարող է տասնյակ տարիներ սպասել իր լուծմանը»:

Ցավոք, հեղինակների մոտ «պրոբլեմային ուսուցում» հասկացության մասին միասնական կարծիք գոյություն չունի: Վ. Օկոնը առանձնացնում է պրոբլեմային ուսուցման երեք հիմնական փուլ՝

- 1) պրոբլեմի արձանագրում,
- 2) պրոբլեմի լուծում,
- 3) լուծման ստուգում:

Պրոբլեմային ուսուցման մասին հնարավորինս լայն մեկնաբանություն կա Մ. Ի. Մախմուտովի «Պրոբլեմային ուսուցման տեսություն և պրակտիկա» (Կազան, 1972) մենագրությունում, որում հեղինակը առանձնացնում է պրոբլեմային ուսուցում կազմակերպելու վեց դիդակտիկական եղանակներ: Իսկ Մ. Ն. Սկատկինը առանձնացնում է պրոբլեմային ուսուցման երեք տեսակներ՝

- 1) գիտելիքների պրոբլեմային մատուցում,
- 2) պրոբլեմային մատուցման տարբեր փուլերում սովորողների մասնակցություն որոնողական աշխատանքներին,
- 3) ուսուցման հետազոտական մեթոդ:

3.3. ՊՐՈԲԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՖՈՒՆԿՑԻՎՆԵՐԸ ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒՅԱՆ ԿՈՆՏԵՔՍՏՈՒՄ

Պրոբլեմային ուսուցումը կատարում է զարգացնող և դաստիարակչական ֆունկցիաներ:

Զարգացնող ֆունկցիաները բազմազան են: Այսպես, օրինակ՝ մոդելավորում է աշակերտների մտածողությունը, բարձրացնում նրա արդյունավետությունը: Ուսումնական առարկաների տրամաբանությունը մոտեցնում է գիտությունների տրամաբանությանը, իսկ ուսուցման տրամաբանությունը՝ ճանաչողական տրամաբանությանը: Կազմակերպում է սովորողների խմբային, մտավոր աշխատանքը, ապահովում նրանց մտախողության դիալեկտիկական զարգացումը, իրացնում է գիտելիքների փոխանցումը նոր իրավիճակներում:

Կատարելով այդպիսի ֆունկցիաներ՝ պրոբլեմային ուսուցումը փաստորեն իրար է միացնում ուսուցման և մտածողության օրինաչափությունները: Ընդլայնում է սովորողների որոնումների ոլորտը:

Պրոբլեմային իրավիճակների հաղթահարումը ներազդում է անձնավորության ճանաչողական ոլորտի վրա: Ձևավորում է նրա ճանաչողական հետաքրքրությունները, ուսումնական գործունեության դրդապատճառները: Մշակում է ճանաչողական հարաբերություններ ուսումնական նյութի նկատմամբ:

Զարգացնող որոշ ֆունկցիաներ պրոբլեմային ուսուցումը իրագործում է ինդուկտիվ և դեդուկտիվ մեթոդների կիրառման միջոցով: Օրինակ՝ դեդուկտիվ մեթոդը հնարավորություն է ընձեռում սովորողներին՝ յուրացրած գիտելիքներից դուրս կորզել նոր գիտելիքներ: Ինդուկտիվ մեթոդի միջոցով ընդլայնվում են պրոբլեմի լուծման որոնումները, բարձրանում է սուբյեկտիվ ստեղծագործական մակարդակը:

Դաստիարակչական ֆունկցիաները. պրոբլեմային ուսուցումն ունի հատուկ դաստիարակչական ֆունկցիաներ: Դրանցից են՝ սովորողների ստեղծագործական հմտությունների դաստիարակումը, ձեռք բերված գիտելիքների ստեղծագործաբար օգտագործումը, ստեղծագործական փորձի կուտակումը և այլն:

Եթե վերլուծելու լինենք ուսումնական առարկաներից լուծված պրոբլեմները, ապա կնկատենք, որ դրանք աշակերտների մեջ դաստիարակում են ոչ միայն ստեղծագործական ունակություններ, նոր իրավիճակներում գիտելիքները կիրառելու և փոխանցելու կարողություններ, գիտական մեթոդները գործադրելու ունակություններ, այլև մշակում են որոշակի հայացքներ, զգացմունքներ, կոլեկտիվիզմ, առողջ փոխհարաբերություններ, հոգատարություն, ուշադրություն, փոխադարձ հարգանք, ընկերասիրություն, հույզեր, որոնք շատ կարևոր են անձի ձևավորման համար:

Ապացուցված է նաև, որ պրորլեմային ուսուցման դաստիարակչական ֆունկցիաները աշակերտների մեջ առաջացնում են ներքին գործունեություն, որը պայմանավորված է պրորլեմը լուծելիս աշակերտների ցուցաբերած ակտիվությամբ:

Պրորլեմային ուսուցումն ունի նաև դաստիարակչական առանձնահատուկ ֆունկցիա:

Դա ուսանողի գիտական աշխարհայացքը ձևավորելու ֆունկցիան է, որի միջոցով ուսուցիչը կողմնորոշում է աշակերտների ճանաչողական տեսական և պրակտիկ գործունեությունը, դիրքորոշումը, կարգավորում է, նրանց հայացքների համակարգը, զարգացնում և ձևավորում պատկերացումները, համոզմունքները՝ աշխարհի, նրա օրինաչափությունների, հասարակության և մարդու նկատմամբ:

3.4 ՊՐՈՔԼԵՄԱՅԻՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐԸ

Ժամանակակից դիդակտիկայում գործադրվում են պրոբլեմային ուսուցման երեք մակարդակներ: Առաջին մակարդակի դեպքում ուսուցիչն առաջադրում է պրոբլեմը, ձևակերպում է այն և աշակերտներին ուղղում դեպի լուծման ուղիների ինքնուրույն որոնումները: Օրինակ՝ կետի դիրքի որոշումը Երկիր մոլորակի վրա: Սա վերացական, չձևակերպված պրոբլեմ է: Ձևակերպումը կլինի այսպես. « Ինչպե՞ս որոշել կետի դիրքը Երկիր մոլորակի վրա»: Սուբյեկտը պրոբլեմի հարուցած դժվարությունը գիտակցում և ընդունում է այն ձևակերպելուց հետո: Չի բացառվում, որ ուսուցիչը առաջին մակարդակի դեպքում ինքն առաջադրի պրոբլեմը, ձևակերպի լուծի և աշակերտին ցույց տա պրոբլեմի լուծման ուղիները:

Երկրորդ մակարդակը առաջինից տարբերվում է նրանով, որ աշակերտի մեջ դաստիարակվում է պրոբլեմն ինքնուրույնաբար ձևակերպելու և լուծելու ընդունակություն, իսկ ուսուցիչը միայն նշում է պրոբլեմը:

Երրորդ մակարդակում նույնիսկ չի նշում պրոբլեմը: Աշակերտը այն պետք է տեսնի տեքստում ինքնուրույնաբար, ձևակերպի և հետազոտի նոր լուծման հնարավորություններն ու եղանակները: Այս ամենի արդյունքը լինում է այն,- գրում է հոգեբան Վ.Ա. Կրուտեցկին,- որ աշակերտի մեջ դաստիարակվում է պրոբլեմն ինքնուրույնաբար տեսնելու, պրոբլեմային իրավիճակն ինքնուրույն կերպով վերլուծելու և ինքնուրույնաբար ճիշտ պատասխան տալու ընդունակություն: Այսպիսով երրորդ մակարդակում աշակերտի գործունեությունը լրիվ ինքնուրույն է:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Վերլուծելով քննադատական մտածողության պրոբլեմային ուսուցման գաղափարական հիմքերը և մեթոդիկական՝ եկանք այն եզրակացության, որ պրոբլեմային ուսուցման հիմնական հասկացություններն են՝ ուսումնական պրոբլեմը (կամ ուղղակի պրոբլեմային խնդիրը), պրոբլեմային հարցը և պրոբլեմային իրավիճակը:

Ուսուցման այս ձևն ունի մի շարք առավելություններ.

- գարգացնում է սովորողների քննադատական, դիալեկտիկական մտածողություն,
- ուսումնական նյութը դարձնում է ապացուցելի և այլևս ոչ մի կասկած չի հարուցում,
- ուսուցման գործընթացը դարձնում է հուզական,
- ընձեռնում է միջառարկայական, միջգիտական կապերից օգտվելու հնարավորություն,
- ձեռք բերված գիտելիքները երկար ժամանակ մտապահվում են,
- ինտենսիվացնում է ուսուցումը և արագացնում նրա տեմպը, ինչպես նաև մեծացնում է աշակերտների ինքնագործունեության շրջանակը, լայնացնում նրանց որոնողական, հետազոտական աշխատանքներ կատարելու ոլորտը, ծանոթացնում գիտական մեթոդներին:

քննադատական մտածողությամբ առաջ քաշած պրոբլեմային խնդիրը ներառում է ենթապրոբլեմներ, պրոբլեմային հարցեր, առաջացնում շղթայական իրավիճակներ: Մինչդեռ սովորական խնդիրը զուրկ է այդպիսի հասկացություններից: Պրոբլեմային իրավիճակը պրոբլեմային ուսուցման կենտրոնական օղակն է, քննադատական մտածողության հիմքը: Այն աշակերտների համար ստեղծված հոգեկան լարված պահն է, որը լի է հակասություններով:

Քննադատական մտածողությունը ունի հատուկ դաստիարակչական ֆունկցիաներ: Դրանցից են՝ սովորողների ստեղծագործական հմտությունների դաստիարակումը, ձեռք բերված գիտելիքների ստեղծագործաբար օգտագործումը, ստեղծագործական փորձի կուտակումը և այլն: քննադատական մտածողությունը օգնում է աշակերտին դառնալ անկախ և ինքնուրույն սովորողներ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- Ամիրջանյան, Սահակյան «Մանկավարժություն»: Մանկավարժ 2005
- Ամիրջանյան Յուրի Ավչարի, «Պրոբլեմայի ուսուցումը եւ ուսուցիչը» (օժանդակ ձեռնարկ): Երևան, Լույս, 1985
- «Քննադատական մտածողության 7 բնութագիր» -ը՝ RN Central- ում: Վերցված է՝ 10 ապրիլի, 2018 RN Central- ից՝ rncentral.com:
- «Ընդունել քննադատող մտածողության կեցվածքը» -ում՝ Cengage: Վերցված է՝ 10 ապրիլի, 2018, Cengage- ից՝ blog.cengage.com:
- «Քննադատական մտածողություն»՝ Վիքիպեդիայում. Վերցված է՝ 10 ապրիլի, 2018 թ.՝ Վիքիպեդիայից՝ en.wikipedia.org:
- «Քննադատական մտածողության ձեր հմտությունները բարելավելու 7 ուղիներ» –ում՝ College Info Geek: Վերցված է՝ 10 ապրիլի 2018 թ., College Info Geek- ից՝ collegeinfo geek.com:
- «Քննադատական մտածողություն առօրյա կյանքում» –ում՝ Մտածողների ակադեմիա: Վերցված է՝ ապրիլի 10, 2018, Մտածողների ակադեմիայից՝ thinkeracademy.com:
- Մանուկյան Ա.Մ. Պրոբլեմային իրավիճակներում մանկավարժական խնդիրների լուծման ժամանակակից տեխնոլոգիաներ եւ տեխնոլոգիական համակարգեր/ կիրառական մանկավարժություն/: Երևան, Չանգակ 2013
- <http://lib.armedu.am/resource/1826>